

L'11 de setembre: un repte per a Europa

La vigència de la metàfora d'Occident –i el seu revés, la secularització– que hem fet servir tradicionalment a Europa i als Estats Units, ha estat posada en qüestió després de l'11-S.

No hi ha cap mena de dubte que, d'una manera dràstica i amb resultats imprevisibles, la situació creada el propassat 11 de setembre ha posat sobre la taula algunes qüestions candents que venien arrossegant-se des de fa una pila de temps. Seríem molt ingenus si creguéssim que els fets de Nova York només són un brutal i injustificable atemptat contra la vida de milers persones. Aquesta acció, com, d'altra banda, ho són totes les preses de posició (militars, religioses, econòmiques o racials) que han comportat –i encara comporten– la supressió directa de vides humanes, sempre han de ser condemnades sense cap mena de paliatiu. L'absoluta manca de justificació de l'atac terrorista de Nova York no es deriva pas directament de les perverses relacions econòmiques, culturals i religioses que ha mantingut l'Occident amb la resta de les cultures humanes, sinó de la total intangibilitat i incondicionalitat de tota vida humana, sigui negra o blanca, del nord o del sud, musulmana o cristiana. Un cop afirmat això, però, caldria deixar ben clar que, d'una manera o altra, tots els occidentals tenim alguna mena de responsabilitat en els sentiments de frustració, d'inferioritat i de manifesta marginació d'una gran majoria d'homes i dones no occidentals, i no exclusivament dels musulmans.

Una de les qüestions que, arran d'aquells tràgics esdeveniments, caldria que fos ponderada amb un profund sentit crític i ètic és la del mateix Occident. Feia molt de temps que, d'una manera tan explícita i freqüent, aquesta metàfora no era tan emprada; gosaríem dir: perillosament i, al mateix temps, cínicament emprada per alguns líders polítics i religiosos occidentals.

Històricament, la metàfora "Occident" ha servit de model exemplar per a expressar una comprensió global de l'existència humana. Molt sovint, ha estat emprada pel pensament conservador de caràcter religiós i polític i també, amb una certa freqüència, pel pensament amb trets clarament reaccionaris. Per regla general, amb aquesta metàfora es pretenia posar en relleu la continuïtat sense fissures entre els orígens polítics, socials i religiosos de la nostra cultura i l'"autèntica" modernitat. A partir d'aquí, aquesta es comprenia com el fruit madur de l'autèntica tradició cultural occidental, la qual, durant vint segles, hauria establert els esquemes socials, ideològics, axiològics i religiosos dels europeus. Ara mateix, d'acord amb les aplicacions que d'aquesta metàfora ha fet –i encara fa– el pensament conservador, per tal de superar la crisi global de la nostra societat, cal tornar a prendre consciència dels valors tradicionals que, en el passat, van configurar l'Occident cristià i tornar a fer-los políticament actius en el concret de l'actual vida quotidiana. No cal dir que termes com "tradició", "nació", "principis essencials", etc., han estat peces molt importants per a l'articulació d'aquesta metàfora. Amb l'ajut d'aquesta metàfora, teòricament i pràcticament, hom ha afirmat –i, en el moment present, alguns líders polítics i religiosos ho tornen a fer– la superioritat política i religiosa de la cultura occidental respecte a totes les altres cultures i religions.

Sobretot a partir del segle XVIII, en la història europea, sovint hom ha intentat contrarestar els efectes de la metàfora "Occident" mitjançant la metàfora "secularització", que també acostuma a ser emprada amb la finalitat de donar una explicació exhaustiva

Aspecte parcial del World Trade Center de Nova York, una setmana després de l'atemptat múltiple. La dramàtica imatge de destrucció resumeix l'important abast de l'acció terrorista.

i coherent del conjunt de la cultura occidental i de la seva història bimil·lenària. Mentre que la primera metàfora es distingeix per l'accentuació que fa de les continuïtats i la dependència del present respecte a un passat primigeni considerat com a perfecte i paradigmàtic, la metàfora "secularització" tendeix a subratllar sobretot la discontinuïtat i l'autonomia dels temps moderns respecte a la tradició i les vinculacions polítiques, socials i religioses amb un passat considerat com a fosc, crèdul i sense cap mena de sentit per a la justícia i la llibertat. Evidentment, ha estat el pensament progressista que, gairebé sempre, ha acostumat a fer ús d'aquesta metàfora, tot vinculant el desenvolupament dels processos històrics al futur en radical oposició al pensament conservador que, amb la metàfora "Occident", els pretenia relligar constitutivament amb un passat original i exemplar. Com és prou ben conegut, termes com "progrés", "proletariat", "història", "utopia", etc., han estat emprats per a la configuració i l'expressió de la metàfora "secularització".

En el moment actual, a causa del desmantellament ètic i polític del pensament progressista, resta ben poca cosa

de la "secularització" com a empresa encaminada a aconseguir unes cotes més altes de llibertat, justícia i igualtat per als individus i els grups humans. Pràcticament, tan sols es mantenen alguns efectes secundaris de la secularització com és, per exemple, una certa apatia i desinterès polítics, que es concreten en actituds irresponsables i en l'esvaïment de la solidaritat. Amb una certa freqüència, l'esquerra occidental ha acceptat a cor què vols la "neoliberalització" com una mena de catecisme, tot adoptant en la vida quotidiana allò que Adela Cortina denomina la "moral del camaleó", és a dir, el "canvi de camisa" com a praxi generalitzada.

A través de determinades preses de posició d'alguns líders europeus davant l'atac terrorista de Nova York, sembla que ara torna a ser un moment de plena vigència de la metàfora "Occident" en la seva versió més restrictiva i tradicional. D'una manera completament acrítica han seguit els dictats de l'"amic americà" sense oferir una visió autocrítica de la situació. Des d'Europa calia condemnar amb tota la força possible els esdeveniments de l'11 de setembre. Calia solidaritzar-se amb el poble nord-americà. Calia també demanar

responsabilitats per les dues bandes, és a dir, havia de ponderar-se críticament en quina mesura en les conseqüències terroristes es trobaven implicats uns antecedents de tipus socials, polítics i econòmics posats en marxa pels mateixos Estats Units i per la resta de països occidentals.

D'ençà de la finalització de la Primera Guerra Mundial (1914-1918) s'ha parlat molt del *finis Europae*, del final d'Europa com a centre i referència obligada de tipus polític, cultural i religiós de les cultures humanes. Els fets de l'11 de setembre han confirmat d'una manera dràstica aquesta "defunció" de la vella Europa.

En un futur pròxim, que s'anuncia ple d'incerteses i de perills de tota mena, arrelats en la nostra millor tradició eticopolítica i renunciant explícitament a les configuracions de la "ideologia colonial" formulada a partir de la metàfora "Occident", els europeus –militarment, econòmicament i políticament dependents dels Estats Units– hauríem de ser capaços d'oferir al món dels nostres dies –a musulmans i cristians, a nord-americans i europeus, a blancs i negres, a homes i dones, a rics i pobres– una alternativa ètica. Una alternativa ètica concretada no tan sols dialogalment en els fòrums internacionals, sinó també mitjançant praxis i actituds solidàries. Potser l'actual feblesa militar, política i econòmica d'Europa constitueix un enorme avantatge per a encarrilar de bona manera aquesta oferta.

S'ha dit, segurament amb raó, que els esdeveniments de l'11 de setembre tenen un abans i un després, que aquesta data representa una nova configuració mundial de les estratègies polítiques i socials. Els europeus no hauríem de limitar-nos a fer de comparses militars i econòmiques dels Estats Units, sinó que hauríem d'oferir al món dels nostres dies una sana ponderació crítica i autocrítica de la realitat. No hi ha dubte que la crítica ha estat l'art per excel·lència d'Occident.

Lluís Duch,

Monjo, doctor en Teologia i professor de Fenomenologia de la Religió a l'Abadia de Montserrat